

toate ocaziile de a porni în aventura pe care o constituie (...) dublată de respingerea definiției științiste a sociologiei, este cea care m-a făcut să mă interesez de cele mai diferite lumi sociale” (p. 93). În acest fel, Bourdieu poate să trăiască mai multe „vieți”: luând contact, în cadrul cercetărilor cu diferite „universuri” de gândire (notari, avocați, bancheri, nobili, dansatori). Ceea ce e extrem de interesant de surprins în lucrarea sociologului francez este dorința de unificare a demersului sociologic. Lupta sa pare a fi cantonată în încercarea de „reunificare” a unei „științe sociale fictiv fragmentate” și se bazează pe argumentul că o asemenea specializare (împărțirea pe specialități cum ar fi sociologia educației, cea a culturii sau cea a intelectualilor) este „cu totul prematură în cazul unei științe începătoare” (p. 95) așa cum considera a fi știința socială.

Întorcându-ne la demersul lui Cătălin Zamfir, mai cu seamă în partea a doua a lucrării sale, facem cunoștință mai pregnant cu reperatele dezvoltării sociologiei românești de după 1989. Crearea Institutului de Cercetare a Calității Vieții, experiența în executiv, angajarea în activitatea de construcție guvernamentală, ca ministru al Muncii și Protecției Sociale în guvernul Petre Roman, mai apoi consilier al prim-ministrului Adrian Năstase, lansarea învățământului superior de asistență socială, Planul de combatere a sărăciei și promovare a incluziunii sociale, problematica romilor sunt momentele în care sociologul și-a pus în practică perspectiva teoretică pentru a „reconstrui” socialul disfuncțional. Desigur, toate acestea au presupus și o serie de incertitudini, momente ale unor alegeri dificile, uneori forțate, dar, în final, omul de știință pare a fi mulțumit de implicarea sa activă în procesul reconstrucției sociale, fidel angajamentului anunțat încă din debutul lucrării cu privire la scopurile pe care trebuie să le urmărească sociologul. În final, să mai remarcăm că, pe tot parcursul analizei sale, Cătălin Zamfir se raportează

deseori la dialogul intelectual cu Elena Zamfir. Pe lângă alte nume care au jalonat dezvoltarea sociologiei românești post-comuniste ca Lazăr Vlăsceanu, Septimiu Chelcea sau Ioan Mărginean, firul roșu care străbate „devenirea” intelectuală a profesorului Cătălin Zamfir, membru corespondent al Academiei Române, este dialogul intelectual cu soția sa, prezentă alături în momentele importante ale alegerilor sale intelectuale.

Cele două cărți, atât cea a lui Pierre Bourdieu, cât și cea a lui Cătălin Zamfir, propun două istorii personale ca repere pentru evoluția disciplinei, două istorii care ne pot face să înțelegem felul în care contextul social și personal poate explica opțiunile și direcțiile științifice ulterioare. Rămâne de văzut dacă astfel de demersuri pot constitui noi direcții de analiză.

Bogdan Gheorghiu

Cătălin Zamfir, *O istorie subiectivă în sociologia românească din 1944 până în prezent*, Editura Polirom, Iași, 2009, 208 p.

O istorie subiectivă în sociologia românească... a lui Cătălin Zamfir este o carte pe care orice intelectual, om de cultură și specialist din orice domeniu, ar trebui să o scrie la vârsta adultă. A povesti propriul itinerar uman și dialogul cu disciplina, precum și istoria sa în istorie, reprezintă acel ideal de practică hermeneutică atât de mult declarat, dar puțin realizat: a fi subiect și obiect de sine însuși în profunđa ancorare la realitatea propriului timp. O sinceră și onestă mărturie ca „observator-participant chiar de la începuturile relansării sociologiei” (p. 11) care, în același timp, califică omul, evoluția disciplinei și mai ales contextul, societatea în care totul s-a întâmplat. Acest lucru apare imediat în

cele trei motive ce l-au determinat pe Cătălin Zamfir să scrie această carte: „**Prima rațiune.** Insatisfacția față de modul în care uneori este tratată sociologia românească în perioada comunistă și cea a tranziției [...] **A doua rațiune.** Istoria sociologiei cere ea însăși o abordare sociologică. Sociologia ca fapt social, ca produs al unui context social și personal... Ideile nu vin doar din logica strictă a ideilor, ci și din experiența autorilor. În cazul producerii ideilor sociologice, contribuția contextului social și a experienței personale este mult mai puternică. Ideile sociologice sunt prin excelență un produs social... Sociologia sociologiei este deci o sociologie a producției sociale a sociologiei. În calitatea ei de expresie a unei societăți, sociologia este o parte a conștiinței colective, conținând în ea însăși insatisfacțiile, iluziile și proiectele de schimbare generate de experiențele în acea societate. [...] **A treia rațiune.** Un prilej de retrăire a propriei vieți. Există un moment în care nu mai poți evita întrebarea: ce ai făcut cu propria viață? O mare parte a vieții mele, partea ei strict personală, este normal să rămână în sufletul și în memoria familiei mele și a prietenilor. Dar ce am făcut cu viața mea de sociolog? O asemenea întrebare m-a tulburat. Am simțit nevoia să justific efortul pe care l-am făcut 46 de ani ca sociolog. A fost un efort în zadar sau a avut un sens? Simt nevoia să mă justific față de mine și față de alții [...]” (pp. 9-10).

Am învățat să-l cunosc pe Cătălin Zamfir prin intermediul cărții sale, „unică”, despre tranziție: *O analiză critică a tranziției...*, o carte pe care am citit-o fără suflare și cu o mare emoție și bucurie în același timp. Era ceea ce căutam de mult timp. Acea carte umplea un gol, sincer vorbind, niciodată umplut: rupea evenimentul istoric epocal al afirmării mai întâi și al falimentului și căderii comunismului apoi, de ceea ce mulți considerau un eveniment moral: victoria definitivă a împărăției binelui asupra celei a răului. Pentru a ne

înțelege mai bine: comunismul ar fi fost o neașteptată și josnică boală morală, o excrescență pestiferă care s-a implantat pe un corp sănătos și care acum s-a vindecat devenind mai puternic. Odată vindecat, corpul (societatea) a devenit imun și vaccinat după o perioadă de convalescență, adică de tranziție, reluând viața de dinainte. În esență aceasta este imaginea, metafora, linia istoriografică ce astăzi, la mai mult de douăzeci de ani de la sfârșitul comunismului, încă dă socoteală unui fenomen istoric și social complex care a dominat aproape tot '900. Nu trebuie mult pentru a înțelege câtă rea conștiință există în această interpretare, și nu numai, dar o asemenea concepție pare să ștergă cu buretele ani de gândire și de istorie a unei discipline: istoriografia și, în cele din urmă, sociologia care, în mod paradoxal, duce la deresponsabilizarea actorilor principali ai evenimentului istoric. Cătălin Zamfir, ca adevărat sociolog și, mai mult decât atât, ca sociolog urmaș al tradiției lui Gusti și Stahl, al minuțioasei sociologii empirice, explică în formă analitică, în primul rând, cum se articula și se reproducea acea societate lăsând să se întrevadă contradicțiile; face, mai ales, o atentă analiză a variatelor componente sociale și a rolului coroziv avut față de sistem în totalitatea sa și a rolului avut de tehnocrație în a se constitui ca bloc hegemon în interiorul sistemului și în afara sistemului. Problemele unei societăți complexe cum devenise România anilor '70 nu puteau fi încredințate celui mai necioplit materialism istoric și dialectic. Industrializarea grea a țării produsese realități sociale neprevăzute și complexe. Acest act avea nevoie de intervenții de raționalizare care nu puteau fi apanajul politicii, și iată apare în prim plan tehnocrația, experții, pentru a-și asuma rolul dificil de a da un ordin nepolitic imperativelor politicii. În altă lucrare, Cătălin Zamfir scrie: „Noua tehnocrație a văzut în sociologie un instrument de creștere a raționalității și umanizării sistemului și, în ultimă instanță, de

creștere a statului său social în relația cu clasa politică. Și clasa politică a văzut în sociologie o resursă de modernizare a societății socialiste, iar unii chiar de utilizare a ei în lupta împotriva grupurilor conservatoare din partid.” (*Sociologie Românească*, III, 1, Iași: Polirom, 2005, p. 57). Observațiile asupra tehnocrației, examinate de Cătălin Zamfir, sunt categoria cheie pentru a înțelege ce a fost societatea socialistă, cum s-a dizolvat și ce s-a întâmplat după.

În tinerețea mea, două au fost operele care m-au introdus la contradicțiile „așanumitului” socialism real: *Soviet Marxism* de Herbert Marcuse și *Les luttes de classes en URSS – Première période, 1917-1923; Les luttes de classes en URSS – Deuxième période, 1923-1930*; împreună cu *Calcul économique et formes de propriété*; ca și articolele lui Paul Sweezy publicate în *Monthly Review*. În plus, trebuie să adaug monumentală operă a lui Carr, *A history of Soviet Russia. The Bolshevik Revolution 1917-1923*, care oferea o fidelă reconstrucție a evenimentelor și soluțiile sociale adoptate până în anul 1929 doar pe bază de documente.

Acele analize aparțineau unui moment particular, unei aprinse dezbateri asupra marxismului, pe de o parte, și asupra destinului socialismului pe de altă parte. Erau corecte și adevărate, sau măcar în parte; îmi amintesc că mi-au fost de mare ajutor în înțelegerea României pe care am cunoscut-o în anii șaptezeci și după, dar erau analize făcute din exterior și porneau mai ales de la ideea a ceea ce ar fi trebuit să fie comunismul, cum era el prezent în imaginarul oamenilor de stânga în Occident. Analitice și tehnice, în mod particular cele ale lui Bettlheim, mai filozofice și politice cele ale lui Marcuse, analizele se bazau însă pe material de mână a doua; lipsea o voce narativă din interior care să descrie dinamica unui sistem ce se afirmase „de fapt”. Este ceea ce face Cătălin Zamfir, și lucrul cel mai fascinant este că îl face urmând propriile vicisitudini și alegeri intelectuale,

cu atât mai mult cele din disciplina sa: sociologia, identificând istoria sa de intelectual expert al unui sector cu istoria unei generații, a unui context și a unei epoci. Dacă într-o bună zi experții tuturor ramurilor științei (de la sociologie la chimie, de la literatură la fizică etc.) ar face o istorie „subiectivă” a propriei discipline, s-ar aduce o importantă contribuție la înțelegerea epocilor istorice.

Cătălin Zamfir se apropie de sociologie într-un moment particular al istoriei acestei discipline în România. Copilăria și adolescența sa coincid cu momentul instaurării și consolidării comunismului. Asistă la fenomen cu o participare lipsită de vrajă și asimilează de la acele evenimente ceva ce este destinat mai mult umanului, formei angajamentului său în viață, decât politicii contingente. În vârtejul incertitudinilor adolescențiale, pe care preferă să le numească „criză morală”, se întâlnește, după cum mărturisește el însuși, cu o cârticică, pe care nu a mai citit-o niciodată, *Materialismul dialectic și materialismul istoric* a lui Stalin. Importanța acestei lecturi nu se găsește în ceea ce cartea spune, ci în cum organizează ceea ce spune. După părerea lui Cătălin Zamfir, coerența și caracterul elementar al cărții au avut ca rezultat final organizarea forțelor centrifuge tipice adolescenței. „Îmi oferea o imagine globală, articulată despre ce este lumea... Își făcuse atunci efectul și cu asta gata”. În climatul acelorași ani, personalitatea lui, în formare, experimentează și interiorizează două principii „morale” care nu-l vor mai abandona niciodată, și când (este părerea noastră) se vor întâlni cu sociologia și cu tradiția gus-tiană vor da viață rigorii angajamentului civil democratic sincer, bazat pe o atentă observație empirică și înțelegere a mecanismelor sociale care guvernează complexitatea societății (mărturie stă activitatea Institutului de Cercetare a Calității Vieții). „Din doctrina comunistă mi-au rămas pentru toată viața două principii, mai mult etice. În primul rând, un activism social.

Societatea trebuie să o construim noi, oamenii. Și avem o responsabilitate pentru cum este aceasta. În al doilea rând, o morală a muncii: fiecare are datoria să facă ceva pentru ceilalți, pentru societate. Iar munca este o formă de a contribui cu ceva... Principiul acesta moral mi-a rămas. Și acum, în plin „capitalism”, îmi repugnă ideea că orice activitate trebuie plătită. Eu cred că trebuie să facem ceva pentru ceilalți. Pentru mine, munca bine făcută este și o competiție cu sine, o oportunitate de dezvoltare umană, dar și o contribuție morală pentru ceilalți” (p. 23).

În acei ani, sociologia dispăruse ca disciplină universitară, a fost eliminată ca disciplină burgheză; instrumentul de lectură a societății și a schimbării sale devenise materialismul istoric și socialismul științific și, pentru a fi și mai preciși, prin socialism științific se înțelegea de fapt elaborarea marxism-leninismului așa cum se întâmpla în documentele de partid subordonate celor din Uniunea Sovietică. Cătălin Zamfir, în evocarea și în descrierea acestui aspect deloc secundar, deschide, după părerea mea, un filon important de cercetare dintotdeauna uitat, dar care ar da o importanță contribuție la înțelegerea societății din acea perioadă.

„...Marxism-leninismul reprezenta o prelucrare a teoriei lui Marx, completată de Engels, apoi de Lenin, cu o codificare a ei foarte influențată de Stalin... În anii '50, lucrările filosofice elaborate de teoreticienii sovietici și de cei din celelalte țări comuniste aveau următoarea structură standard: citate din „clasicii” pe problema respectivă – Marx, Engels, Lenin, Stalin (în prima parte a anilor '50); citate din documentele PCUS; citate din documentele partidelor naționale; citate din studiile sovietice; eventual, dar destul de rar, trimiteri la lucrările naționale; în fine, cu o maximă prudență de a nu fi acuzat de „deviaționism” (adică de a se abate de la teoria marxist-leninistă), un punct de vedere personal, argumentând că este complet concordant cu

marxism-leninismul” (*Sociologie Românească*, pp. 61-62).

Personal cred că, cu acest stil teoretic, a vorbi de marxism și de comunism este un lucru extravagant; este ca și cum am vrea să vorbim de creștinism plecând de la actele oficiale ale bisericii. Acel mod de a interpreta societatea și de a-i propune schimbările ar servi numai pentru a înțelege cum o castă sacerdotală se recunoaște pe ea însăși în exercițiul puterii. Și este atât de adevărat, încât la un moment dat acest lucru îi devenise clar și lui Cătălin Zamfir atunci când analizează raportul său cu sociologia și cu reabilitarea sa parțială de la începutul anilor șaizeci. Așa cum el amintește chiar de la început în *O istorie subiectivă în sociologia românească...*, sociologia, chiar dacă dispărută ca disciplină universitară, contrar la ceea ce s-a voit să se facă crezut, trăia prin pasiunea și prin activitatea multor cercetători. „Sociologii din generația Gusti, care au supraviețuit, aveau o libertate intelectuală pe care nu puteau să o exprime, dar pe care o practicau. Nici majoritatea tinerilor nu erau „îndoctrinați” de ideologia oficială. Gândeau liber chiar dacă, din prudență, nu se exprimau întotdeauna, dar practicau o sociologie profesională standard” (*O istorie subiectivă ...*, p. 9).

Interes și activitate care vor face să se culegă roadele muncii lor atunci când se va face simțită nevoia de sociologie; și aceasta se întâmplă când nivelul de complexitate al societății și al funcționării întreprinderii nu vor mai putea fi guvernate cu anacronicul materialism dialectic. Este momentul sociologiei și al sociologului, iar Cătălin Zamfir este în primă linie într-o împletire complexă de interese științifice, etică profesională, pasiune și realism istorico-politic, precum și un sincer sentiment democratic. Impresionează recitirea la distanță de ani a unui studiu – „Structura stilului de conducere” – din *Viitorul Social*, VI, (octombrie-decembrie, 1977) privind raționalizarea întreprinderii. Spațiile puse

la dispoziția dezbaterii intelectuale par a fi enorme; studiul său vehiculează în plin context comunist idei și metode total străine de ideologia dominantă. Acțiunea, dincolo de a răspunde unei necesități sociale (complexitatea despre care am amintit mai sus), răspunde unei necesități de strategie politică: „Istoria nu trebuie judecată moral și ideologic simplist, ci înțeleasă prin plasarea ei în contextul social global. Într-un regim autoritar, care impunea cu mijloace represive propria sa ideologie, reprimând tentative alternative, sociologia, ca, de altfel, și alte discipline științifice, putea să supraviețuiască și să promoveze mesajul său onest și constructiv doar prezentându-se, în grade și forme diferite, ca fiind compatibilă cu ideologia dominantă”.

Importanța acestei cărți stă și în faptul că duce la relansarea disciplinelor umaniste ca sociologia și antropologia, discipline negate în timpul comunismului deoarece erau considerate burgheze și incompatibile cu materialismul istoric și dialectic, dar care nu erau nici măcar în atenția forțelor de opoziție, fie în timpul regimului, fie după căderea comunismului. După părerea noastră, explicația stă în faptul că într-un regim autoritar, chiar excesiv de autoritar, opoziția este împinsă să-și asume un caracter specific „etic”, mai ales în ceea ce privește „a acționa” din punct de vedere uman și social și „a nu cugeta” asupra aspectelor sociologice și antropologice care fac posibilă existența unui determinat regim, dar și pentru faptul că prin așezarea în optica „comprehensiunii” se riscă justificarea realităților autoritare și a dictaturilor.

Onofrio Cerbone

Miklós Bakk și József Benedek (coord.), *Politici regionale în România*, Editura Polirom, Iași, 2010, 173 p.

Volumul *Politici regionale în România*, coordonat de Miklós Bakk și József Benedek, abordează teme de maxim interes atât pentru specialiștii interesați de tematica dezvoltării și a planningului teritorial, cât și pentru publicul larg, reprezentând astfel o lucrare semnificativă în peisajul românesc, destul de sărac, al studiilor axate pe această zonă.

În contextul discuțiilor tot mai intense privind reorganizarea administrativă a României, subiecte precum descentralizarea și creșterea puterii de gestiune a autorităților locale sunt prezentate adesea ca reprezentând condițiile necesare asigurării premiselor de dezvoltare locală și regională. Pe de altă parte, curentul de opinie contrar unui asemenea proces subliniază că o creștere substanțială a autonomiei autorităților locale, în special pe dimensiunea financiară, ar duce la adâncirea decalajelor de dezvoltare înregistrate între unitățile administrativ-teritoriale, problemă ce, de altfel, constituie una din barierele importante pe care România trebuie să le depășească pentru a-și putea asigura o dezvoltare echilibrată. În contextul acestor debateri, lucrarea *Politici regionale în România* se prezintă ca o foarte bine argumentată introducere în tematica dezvoltării regionale, atât prin expunerile de ordin teoretic, cât și prin analizele, bazate pe date statistice, asupra caracteristicilor și diferențelor inter-regionale înregistrate în România.

Volumul este structurat în șase capitole, ce pot fi considerate tot atâtea studii tematice specializate. Colectivul de autori reunește specialiști ce vin din arii diferite. Regăsim, astfel, atât specialiști în științele politice, sociologi și antropologi, cât și economiști și geografi, ceea ce asigură o